

10. Economic Survey of Europe. — New-York, Geneva: Economic Commission for Europe. — 2001. — #1. — P. 185—222.

Стаття надійшла до редакції 26.06.2008.

В. І. Рибчак, канд. екон. наук, доцент,
завідуючий кафедрою маркетингу,
Уманський державний аграрний університет

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Досліджено сучасний стан розвитку підприємницьких структур в Україні. Проаналізовано тенденції розвитку системи державної підтримки суб'єктів малого підприємництва. Основна увага приділена інституційному забезпеченню розвитку малих підприємств в Україні, виявлено його регіональні особливості.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: малий бізнес, інституційне забезпечення, державне регулювання

Перехід від адміністративної системи господарювання до ринкової сприяв глибокому дослідженню проблеми підприємництва. З розвитком цього сектора економіки пов'язують перспективи активізації вітчизняної економіки, забезпечення стійких темпів економічного росту, формування цивілізованих ринкових відносин.

Вивченню підприємництва як економічної категорії присвячена значна кількість робіт вітчизняних і зарубіжних вчених.

Дослідженню різних аспектів державного регулювання підприємств малого бізнесу присвячені праці багатьох учених-економістів: К. Кривенка, Ю. Палкіна, А. Базилюк, З. Варналій, Л. Бабич, М. Чумаченка та ін.

Метою статті є аналіз інституційних факторів розвитку малого бізнесу в Україні.

Роль, яку відіграє сектор малого підприємництва в економічному та соціальному розвитку країни, визначається наступними його структурними елементами, що виокремлюються за критерієм мети створення.

По-перше, це — мале підприємництво як елемент системи зменшення соціальної напруги у суспільстві. До цієї групи належать, перш за все, підприємці-фізичні особи, що займаються дрібним виробництвом, торгівлею на ринках та наданням дрібних по-

бутових послуг. Ця структурна одиниця малого підприємництва виконує, головним чином, соціально-економічну функцію, підтримуючи нижню межу життєвого рівня в країні та сприяючи скороченню безробіття через розвиток самозайнятості населення.

До другої групи можуть бути віднесені малі фірми, що характеризуються відносно невеликими, але стабільними доходами, мають власні засоби виробництва, проте підприємці, що їх очолюють, не планують розширення власної справи. Саме стабільне мале підприємництво складає основу сектора малого підприємництва і відіграє головну роль в утворенні та розширенні «середнього класу» суспільства, виступає в ролі партнера по коопераційним зв'язкам з великим та середнім підприємництвом, механізму задоволення попиту населення, важливого джерела поповнення місцевих бюджетів.

По-третє, це — мале підприємництво, що має високі темпи зростання. До нього належать економічні суб'єкти, що знаходяться на початковій стадії розвитку і, з цієї причини, за своїми кількісними показниками (чисельність зайнятих, вартість активів, обсяги прибутку та ін.) належать до сектора малого підприємництва. Проте, характерною рисою є те, що вони мають наміри та можливості у найближчому часі вийти за межі сектора малого підприємництва. Особливістю таких малих фірм є виражена інноваційна активність, що дозволяє їм виконувати в економіці роль провідника нових технологій [1, с. 30—31].

Науковий аналіз практики підприємницької діяльності дозволяє виділити її специфічні риси, що трактуються як принципи підприємництва.

1. Підприємець виступає як самостійно господарюючий суб'єкт. Незалежність як вихідну ознаку підприємництва не можна розуміти спрощено. Самостійність підприємця полягає в тому, що над ним немає інстанції, що примушує щось робити. Але він не вільний від ринку, його жорстоких вимог, при цьому незалежність відносна, тому що вона визначена законами ринку.

2. Підприємницька діяльність пов'язана з ризиком, тобто ймовірністю виникнення збитків, недоодержання доходів чи, навіть, банкрутство. Ризик є наслідком економічної свободи і незалежності підприємництва. Причини ризику — це непередбачуваність ринкової ситуації і новаторський характер підприємництва. Ступінь ризику може мати три рівні: повна втрата прибутку (ризик, що допускається), недовідшкодування витрат і банкрутство (катастрофічний ризик).

3. Підприємницька діяльність передбачає матеріальну відповідальність за реалізацію ідей.

4. Підприємницька діяльність завжди цілеспрямована. Більш кращим є твердження, що підприємницька діяльність неможлива без одержання прибутку. Однак мету підприємництва не можна зводити тільки до прибутку: вона містить у собі не тільки комерційний успіх у всіх його проявах, а й соціальні аспекти.

Про значне місце, що посідає сектор малого підприємництва в економіці розвинених країн, свідчать результати численних статистичних досліджень. Суб'єкти сектора малого та середнього підприємництва в економіці розвинених країн, як правило, виробляють більше половини валового внутрішнього продукту, як це показано в табл. 1. [1, с. 72]. Так, у деяких країнах ЄС питома вага малого та середнього підприємництва у загальному обсязі виробництва складає 67 %.

Слід зауважити, що крім задоволення потреб внутрішнього ринку, сектор малого та середнього підприємництва розвинених країн приймає активну участь у зовнішньоторговельній діяльності.

Таблиця 1

**РОЛЬ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА (МСП)
В ЕКОНОМІЦІ РОЗВИНУТИХ КРАЇН СВІТУ ТА В УКРАЇНІ**

Показники	США	Японія	Німеччина	Італія	Франція	Країни ЄС (у цілому)	Україна
Кількість МСП (тис. од.)	19 300	6450	2290	3920	1980	15770	217 930
Кількість МСП на 1000 чол. населення (од.)	74,2	49,6	37	68	35	45	4,4
Зайнято в МСП (млн чол.)	70,2	39,5	18,5	16,8	15,2	68	1,7098
Частка МСП у загальній кількості зайнятих (%)	54	78	46	73	54	72	6,0
Частка МСП у ВВП (%)	50-52	52-55	50-54	57-60	55-62	63-67	6,9

Наприклад, частка малих та середніх фірми Німеччини і Нідерландів у експорті промислової продукції складає 40 %, Італії — 25—30 %, Франції — 20—25 %, Японії — 10—15 %. Разом з цим, виробництво на малих та середніх фірмах у розвинених країнах є невід'ємним елементом технологічного ланцюга виробництва великих фірм. Отже, з урахуванням участі малих та середніх фірм у комплектації продукції великих фірм, що призначена на експорт, їх частка у загальному експорті промислової продукції зростає в Італії до 60 %, у Франції — до 50 %, в Японії — до 40 % [1, с. 72—73].

Відносно внеску малого та середнього підприємництва розвинених країн у вирішення проблем зайнятості слід зазначити наступне. Близько половини робочих місць в економіці розвинених країн надає мале та середнє підприємництво: від 46 % загальної кількості робочих місць у Німеччині до 78 % (тобто більше ніж $\frac{3}{4}$ всіх робочих місць країни) у Японії [2, с. 88].

Значення показників кількості суб'єктів малого підприємництва на 1000 чоловік населення знаходиться у межах від 37 у Німеччині до 74,2 одиниць в Японії. Аналіз свідчить, що в Японії на кожні 13 мешканців припадає 1 суб'єкт малого підприємництва.

Найбільша кількість зайнятих у малому підприємстві в абсолютному вимірі спостерігається в США (70,2 млн чол.) [3, с. 32].

У країнах Західної Європи малі та середні фірми складають 95 % усіх діючих компаній на яких працює $\frac{2}{3}$ працездатного населення. У Великобританії на початку 90-х років з загального числа приватних компаній питома вага малих підприємств складає 65 % у торгівлі, 38 % — у будівництві, 27 % — у переробній промисловості, 36 % — у сфері послуг, 18 % — в охороні здоров'я, 10 % — у транспорті та комунальних послугах.

Значну роль мале підприємництво відіграє в Голландії. Так, станом на 2004 р. кількість малих фірм країни складала понад 90 % (390 тис. од.) від загальної кількості підприємств країни, а їх загальний прибуток становив 20 % загальної суми прибутку фірм країни і дорівнював 117 млрд гульденів.

Важливе місце мале підприємництво посідає в італійській промисловості: біля 600 тис. малих промислових підприємств створюють переважну частину (70 %) всієї промислової продукції Італії.

У Швеції близько половини з понад 600 тис. зареєстрованих підприємств складається лише з однієї людини (власника). Що-

річно виникає приблизно 40 тис. нових малих фірм, чистий річний приріст кількості яких складає приблизно 1,5—2 тис. фірм. Слід зауважити, що шведські суб'єкти малого підприємництва, спираючись на активну державну та суспільну підтримку, мають великі перспективи розвитку та розширення справи. Так, величезні за розміром всесвітньо відомі шведські фірми «Волво», «Сааб», «Сканія» починали свою діяльність з однієї людини [1, с. 62].

До загальних проблем сучасного етапу, що відчуває на собі мале підприємництво, можна віднести проблеми, які виникли у наслідок реформування економіки, трансформування відносин власності і, мабуть, для основної маси населення, у деякій мірі форсованого перелому свідомості з «соціалістичної» на «капіталістичну». До таких проблем можна віднести:

- обмеженість фінансово-кредитних ресурсів у держави (для надання допомоги суб'єктам малого підприємництва) та у населення (для створення власної справи);
- відсутність розвиненої ринкової інфраструктури на загальнодержавному, регіональному, місцевому рівні;
- недостатність фахових знань та досвіду у населення щодо малого підприємництва;
- відсутність традицій підприємництва у суспільстві;
- недостатнє інформаційне та консультативне забезпечення малого підприємництва;
- розрив виробничо-економічних зв'язків;
- зростання цін і тарифів на нафтопродукти, електроенергію, сировину, матеріали тощо;
- слабка система самоорганізації суб'єктів малого підприємництва.

Разом з тим, проведений аналіз [4] дає змогу говорити про позитивні тенденції щодо зростання кількості об'єктів інфраструктури підтримки малого підприємництва. За узагальненою інформацією станом на 01.01.2007 р. в Україні діє 321 бізнес-центр, 73 бізнес-інкубатора, 19 технологічних парків, 187 лізингових центрів, 1225 фінансово-кредитних установ, у т.ч. кредитних спілок — 786, фондів підтримки підприємництва — 151, інвестиційних та інноваційних фондів і компаній — 1007, інформаційно-консультативних установ — 1445, громадських об'єднань підприємців — 1683.

До основних засад регіональної політики інституційного забезпечення розвитку підприємницької діяльності віднесена, пе-

редусім, організаційно-економічна підтримка суб'єктів господарювання, проголошення економічних пріоритетів з боку регіональних органів влади.

Муніципальну підтримку комплексного розвитку інституційного забезпечення пропонується надавати:

1) інвестиційним проектам, метою яких є розвиток підприємницької діяльності, спрямованого на виробництво товарів і послуг першої необхідності — шляхом надання безпроцентних кредитів зі спеціального фонду підтримки підприємництва, що створюється в межах міських бюджетів;

2) інвестиційним проектам, метою яких є створення нових підприємств, або збільшення обсягів виробництва — шляхом надання гарантій вітчизняним банкам, інвестиційним фондам під кредити з мінімальними процентними ставками;

3) підприємствам, діяльність яких пов'язана з благоустроєм міст — шляхом зниження ставок податків у місцевий бюджет;

4) підприємцям, що виробляють продукцію, послуги, яка може бути використана для потреб соціально-побутового комплексу — шляхом розміщення замовлення на цих підприємствах;

5) підприємствам сфери туризму — шляхом надання пільг в оподаткуванні прибутку.

Загальнодержавну підтримку пропонується надавати:

1) інвестиційним проектам, метою яких є спорудження об'єктів інфраструктури загальнодержавного значення (бюджетні субсидії);

2) інвестиційним проектам, метою яких є освоєння і випуск нових видів інноваційної продукції (податкові пільги);

3) інвестиційним проектам, метою яких є нарощування обсягів експортоорієнтованого виробництва (пільгові кредити).

Висновки. Як свідчить проведений аналіз за останні роки процес інституційного забезпечення малого підприємництва в Україні характеризується стрімким розвитком. Однак, до сих пір значною залишається диспропорція в розвитку малого підприємництва та формуванні окремих елементів інфраструктури підтримки підприємництва в більшості регіонів України. Посиленої уваги з боку місцевих органів влади вимагає недостатня фінансово-кредитна підтримка суб'єктів малого підприємництва з бюджетів всіх рівнів, а також через заклади інфраструктури, особливо комунальної власності.

Література

1. *Муравьев А. И., Игнатьев А. М., Крутик А. Б.* Малый бизнес: экономика, организация, финансы: Уч. пособие. — 2-е изд. перераб. и доп. — СПб.: Изд. дом «Бизнес-пресса», 1999. — 608 с.
2. *Мале підприємництво в Україні: процес розвитку* / Під ред Д. Ляпіна. — К.: Ін-т конкурентного суспільства. — 2001. — 255 с.
3. *Воротіна Л.* Державна підтримка малого бізнесу в системі трансформаційної економіки України // Економічні реформи сьогодні. — 2000. — № 28. — С. 31—34.
4. *Розвиток малого бізнесу в Україні: Звіт Держкомпідприємництва.* — // <http://test.gov.ua/reforms/Selo/Reform/reform16.html>

Стаття надійшла до редакції 18.06.2008.

О. Колотило, аспірантка,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ВПЛИВ СТАНОВЛЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Загальновідомо, що одне з важливих місць у системі життєдіяльності людини, суспільства, держави належить селам, селищам і містам, в яких сконцентровані практично всі ланки влади, ресурси (населення, земля, надра) і комунікації.

Самоврядування на місцевому рівні є однією з необхідних умов розвитку демократичного суспільства. Саме цим пояснюється відродження в незалежній Україні інституту місцевого самоврядування, яке відбувається як під впливом власного історичного досвіду, так і запозичених європейських традицій.

Над питанням місцевого самоврядування в Україні працювала велика кількість українських дослідників, зокрема В. Андрущенко, О. Батанов, І. Караваєва, Б. Ковальчук, О. Кириленко, В. Кравченко, В. Куйбіда, В. Кульчицький, Л. Кухарець, М. Пасічник, В. Погорілко, Г. П'ятаченко, М. Семкова, О. Сунцова, О. Лазор, В. Федосов та багато ін. Однак потрібно більше уваги приділити питанню становлення місцевого самоврядування, його історичному розвитку на території українських земель. Це дасть можли-